
Mečislovo Reinio ir Alfonso Gučo psichologijos vadovėlių vienažodžių terminų bendrybės ir skirtybės

Rita Katelytė

Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, 10380 Vilnius, rita.katelyte@lki.lt

---

Anotacija. Šiame straipsnyje pagal kilmę ir santykį dabartine terminologija nagrinėjamos Mečislovo Reinio ir Alfonso Gučo psichologijos vadovėlių vidurinėms mokykloms vienažodžių terminų bendrybės ir skirtybės. Šio straipsnio tikslas – atskleisti ankstyvųjų lietuviškų psichologijos vadovėlių terminijos problematiką.

Esminiai žodžiai: *Mečislovas Reinis, Alfonsas Gučas, lietuviškos kilmės terminas, tarptautinės kilmės terminas, psichologijos terminas, bendrybė, skirtybė.*

Įvadas

Psichologijos, kaip filosofijos mokslo dalies, istorijos pradžia Lietuvoje siekia XVI a. pabaigą, tuomet ji buvo pradėta dėstyti Vilniaus universitete. Daug istorijos faktų apie to meto Lietuvą nėra žinoma, tačiau tai, kad psichologija imta domėtis jau tada, rodo R. Plečkaičio disertacija, kurioje pateikiamos bendrosios žinios apie pradinę scholastinės psichologijos raidą XVII–XVIII a., A. Gučo disertacija ir daug spaudoje paskelbtų jo straipsnių, kuriuose išsamiau ištirtas XIX a. pab. ir XX a. pr. laikotarpis. Kodėl buvo domimasi psichologija? Psichologija yra glaudžiai susijusi su filosofija, todėl 1922 m. Kaune įsteigtame Teologijos-filosofijos fakultete žymią vietą užėmė psichologijos kursas. Taip pat kaip praktinis švietimo ir darbo organizavimo dalykas psichologija buvo dėstoma Klaipėdos pedagoginiame institute, mokytojų seminarijose, Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete (plačiau žr. A. Jacikevičius 1967, 5). XIX a. antroje pusėje psichologija tapo savarankišku mokslu. Mokyklų programose

vadinamąją racionaliąją (filosofinę) psichologiją keitė eksperimentinė, tai atsispindėjo to laikotarpio vadovėliuose.

Šio straipsnio tikslas – palyginti Mečislovo Reinio ir Alfonso Gučo psichologijos vadovėlių vidurinėms mokykloms vienažodžių terminų bendrumus ir skirtumus, išnagrinti juos pagal kilmę, palyginti su dabartine terminija. Terminai imti iš M. Reinio „Psichologijos vadovėlio“ (šaltinio santrumpa – MR) ir A. Gučo vadovėlio „Psichologija“ (šaltinio santrumpa – AG).

M. Reinys (1884–1953) – kunigas, vyskupas, arkivyskupas, pedagogas, profesorius, visuomenininkas, politikas, politinis kalinys. Nuo 1922 m. tuomečiame Kauno universitete vadovavo Teologijos-filosofijos fakulteto Psichologijos katedrai, dėstė bendrąją psichologiją, lyginamąją ir pedagoginę psichologiją, vadovavo psichologijos pratyboms. Jis laisvai iš rusų kalbos išvertė profesoriaus Georgijaus Čelpanovo „Psichologijos vadovėlį“, kuris buvo išleistas Vilniuje 1921 m. Kadangi vadovėlis verstas laisvai, jame daug paties M. Reinio teksto, o pats vertimas yra priskiriamas prie svarbiausių M. Reinio nuopelnų (Butkienė, 2004; Vasiliauskienė, 2011 ir kt.), toliau straipsnyje šis darbas vadinamas M. Reinio „Psichologijos vadovėliu“. Veikalą sudaro trys dalys, 38 skyriai. Pirmoje dalyje rašoma apie pažinimo psichologiją, pateikiamos bendrosios žinios apie jutimą, antrojoje – apie jausmų psichologiją, dėstomos bendrosios žinios apie jausmus, trečiojoje – apie valios psichologiją, valingus ir nevalingus judesius. Pradžioje išspausdinta autoriaus prakalba, pabaigoje įdėtas nedidelis psichologijos terminų žodynelis.

Alfonsas Gučas (1907–1988) – psichologas, pedagogas. Nuo 1940 m. dėstė VU, vėliau buvo Psichologijos, Pedagogikos ir psichologijos katedrų vedėjas, Istorijos ir filosofijos fakulteto dekanas, profesorius. 1947 m. į lietuvių kalbą buvo išverstas ir išleistas psichologo, akademiko Boriso Michailovo Teplovo vadovėlis vidurinėms mokykloms „Psichologija“. Vadovėlio vertėjas į lietuvių kalbą metrikoje nenurodomas, tačiau žinoma, jog tai – psichologas Alfonsas Gučas (plačiau žr. Rimkutė, 2007, 103, Almonaitienė, 2016, 80). Toliau straipsnyje šis vadovėlis vadinamas A. Gučo „Psichologija“. Veikalą sudaro įvadas, 11 skyrių, 90 paragrafų. Trumpuose skyriuose kalbama apie psichikos vystymąsi, pojūčius, jausmus, dėmesį, nagrinėjama atmintis, vaizduotė, aprašomas mąstymas ir kalba, valia, pabaigoje pateikiama psichologinė veiklos analizė ir psichologinė asmenybės charakteristika.

Tyrimui atskleisti pasirinktas aprašomasis analitinis metodas. Straipsnyje bandoma atskleisti ankstyvųjų lietuviškų psichologijos vadovėlių terminijos problematiką.

Nagrinėjamų terminų atranka daryta remiantis M. Reinio „Psichologijos vadovėlio“ pabaigoje pateiktu trumpu psichologijos terminų žodyneliu ir „Psichologijos žodynu“ (toliau – PŽ). Terminai yra pateikiami taip, kaip parašyta šaltiniuose, šalia nurodoma šaltinio santrumpa ir puslapis, kur terminas pirmą kartą pavartotas.

M. Reinio ir A. Gučo vadovėlių terminų bendrybės

Šiame skyriuje pagal kilmę ir santykį su dabartine psichologijos terminija nagrinėjamos 49 bendrybės. Iš pradžių nagrinėjami lietuviškos kilmės terminai, po jų – tarptautinės kilmės. Terminų kilmė nustatoma remiantis žodynais ir kitais šaltiniais.

Lietuviškos kilmės terminai

Abiejuose vadovėliuose vartojami 32 lietuviškos kilmės terminai. Tai yra 65 proc. visų šiame straipsnyje nagrinėjamų terminų. Bendrieji lietuviškos kilmės terminai žymi emocijas ir jausmus, jutimus, atminties, vaizduotės reiškinius ir kitus dalykus, pvz.: *aistra* (MR, 189; AG, 65); *atgaminimas* (MR, 72; AG, 104); *atmintis* (MR, 72; AG, 6); *atpažinimas* (MR, 73; AG, 104); *baimė* (MR, 159; AG, 52). M. Reinys vadovėlyje šalia lietuviško termino *atgaminimas* sinonimiškai vartojo ir tarptautinės kilmės terminą *reprodukcija*. Matyti, kad daugeliu atvejų abiejų vadovėlių terminai vartojami ir dabartiniame psichologijos moksle. PŽ šalia pagrindinio termino *atgaminimas* teikiamas tarptautinės kilmės sinonimas *reprodukcija*. Abu autoriai tais pačiais terminais įvardijo pažinimo procesus, jausmus ir emocijas: *dėmesys* (MR, 90; AG, 67); *džiaugsmas* (MR, 159; AG, 51); *džiūgavimas* (MR, 51; AG, 51); *įkvėpimas* (MR, 159; AG, 195); *įprotis* (MR, 193; AG, 193); *išgąstis* (MR, 159; AG, 54); *jausmas* (MR, 1; AG, 3). Šie terminai vartojami ir dabartinėje psichologijos terminijoje, tik PŽ teikiama daugiskaitos forma *jausmai* „žmogaus santykių su tikrovės daiktais ir reiškiniais išgyvenimas“ (PŽ, 130). Abu autoriai vartojo terminą *išprotavimas* (MR, 146; AG, 147). Šį terminą pirmasis pavartojo J. Šlapelis 1921 m. (LKŽe). Kai kurie M. Reinio ir A. Gučo vadovėlių terminai dabartinėje terminijoje vertinami kaip šalutiniai variantai, tai visų pirma pasakytina apie veiksmažodžių abstraktus. Abiejuose vadovėliuose vartojamas pažinimo procesą žymintis terminas *jutimas* (MR, 1; AG, 5), PŽ teikiamas kaip nuorodinis termino *pojūtis* sinonimas (PŽ, 214). *Kentėjimas* (MR, 152; AG, 51) PŽ teikiamas kaip termino *kančia* sinonimas.

Kitų lietuviškų bendrybių grupelę sudaro terminai, žymintys jausmus ir emocijas, pvz.: *nesmagumas* (MR, 152; AG, 51); *nuobodulys* (MR, 128; AG, 64); *nusiminimas* (MR, 159; AG, 51); *pasibjaurėjimas* (MR, 159; AG, 51); *pyktis* (MR, 164; AG, 58); *smagumas* (MR, 152; AG, 49); *pojūtis* (MR, 4; AG, 3), psichinius procesus, pvz.: *ketinimas* (MR, 192; AG, 169); *pažinimas* (MR, 15; AG, 4); *prisiminimas* (MR, 128; AG, 115); *sąmonė* (MR, 5; AG, 13); *vaidiniai* (MR, 72; AG, 6), fiziologinius procesus, pvz.: *sapnas* (MR, 79; AG, 128), *susivaldymas* (MR, 195; AG, 177), bendruosius psichologijos terminus, pvz., *siela* (MR, 1; AG, 3). M. Reinys terminu *atavaizdai* įvardijo „panaujintuosius jutimus“, šalia jo vartojo variantus *atavaizdai* ir *vaidiniai* (MR, 72). A. Gučas *vaidinius* įvardija kaip „šiuo momentu nepagaunamų objektų ir reiškinų vaizdus“ (AG, 6). LKŽe

fiksuojama, kad terminą *vaidinys* pirmasis pradėjo vartoti J. Šlapelis 1921 m. Abiem vadovėliams bendras yra pažinimo procesą žymintis terminas *vaizduotė* (MR, 102; AG, 6). M. Reinys sinonimiškai vartojo ir tarptautinį terminą *fantazija*¹. Dabartinėje psichologijoje *fantazija* yra *vaizduotės* sinonimas (PŽ, 319). Abu autoriai jausmo apraišką įvardijo terminu *verksmas* (R, 168; T, 54).

Tarptautinės kilmės terminai

Abiem vadovėliams bendri 17 tarptautinės kilmės terminų. Tai yra 35 proc. visų šiame straipsnyje nagrinėjamų terminų. Pagal tai, iš kurios kalbos yra kilę, terminai suskirstyti į lotyniškos kilmės ir graikiškos kilmės terminus. Šiame skyriuje tarptautinių terminų kilmė ir etimologija nurodoma remiantis lietuviškais tarptautinių žodžių žodynais (TŽŽe, VTŽŽ), terminų apibrėžtys ir paaiškinimai paimti iš PŽ ir LKŽe.

Lotyniškos kilmės terminai

Devynios bendrybės yra lotyniškos kilmės. Abu autoriai vartoja psichinį procesą žymintį terminą *abstrakcija* (lot. *abstractio* „atitraukimas“ (TŽŽe; MR, 130; AG, 146) „viena pagrindinių mąstymo operacijų, kuria subjektas išskiria tiriamų objektų tam tikrus požymius ir atsieja juos nuo kitų“ (PŽ 5). Bendras yra stiprias emocijas ir jausmus įvardijantis terminas *afektas* (lot. *affectus* „susijaudinimas, aistra“ (TŽŽe; MR, 157; AG, 58) „stipri ir palyginti trumpa emocinė reakcija, kai staiga pakinta subjektui svarbios gyvenimo aplinkybės“ (PŽ 7) ir bendrosios psichologijos terminas *apercepcija* (lot. priešdėlis *ad*, reiškiantis „į, link“ ir lot. *perceptio* „suvokimas“ (TŽŽe; MR, 93; AG, 89) „suvokimas, priklausomas nuo ankstesnės žmogaus patirties, bendrojo psichinės veiklos turinio ir individualių savybių“ (PŽ 21). Abu autoriai vartoja tuos pačius lotyniškos kilmės terminus, žyminčius psichinius procesus, charakterio bruožus, asmenybės suvokimo sutrikimus, fiziologinius procesus, pvz.: *asociacija* (lot. *associatio* „sujungimas“ (TŽŽe; MR, 80; AG, 105) „ryšys tarp psichinių reiškinių: kai vienas jų aktualizuojamas (suvokiamas, įsivaizduojamas, įsisąmoninamas), tai iškyla ir kita“ (PŽ 29), *iliuzija* (lot. *illusio* „išjuokimas; apgaulė“ (TŽŽe; MR, 143; AG, 95) „neadekvatus suvokiamo daikto ar reiškinių ir jo savybių atspindėjimas“ (PŽ, 112), *konvergencija* (lot. *convergens* (kilm. *convergentis*) „susieinantis; suartėjantis“ (TŽŽe; MR, 113; AG, 93) „toks akių judesys, kai regėjimo linijos susikerta fiksuojamajame objekte“ (LKŽe), *refleksas* (lot. *reflexus* „sulenkimas“ (TŽŽe; MR, 34; AG, 53) „nervų sistemos nulemta atsakomoji organizmo reakcija į dirgiklį“ (PŽ, 252). Kiti du abiejų autorių vartojami lotynų kilmės charakterio pavadinimai yra *sanguinikas* (lot. *sanguis* (kilm. *sanguinis*) „kraujas“ (TŽŽe; MR, 209; AG, 211) „vienas iš keturių pagrindinių temperamento tipų –

¹ Plačiau apie termino *vaizduotė* sampratą abiejų autorių veikaluose žr. skirtybių skyriuje.

žmogaus, kuriam būdinga didelis psichinis aktyvumas, energingumas, darbingumas, greiti ir gyvi judesiai, įvairi ir turtinga mimika, greita šneka“ (PŽ, 262), *temperamentas* (lot. *temperamentum* „saikingumas, darnumas“ (TŽŽe; MR, 209; AG, 5) „individo psichikos ypatybių, nuo kurių priklauso psichinės veiklos dinamika (intensyvumas, tempas, ritmas), visuma“ (PŽ, 307).

Abiejuose vadovėliuose vartojamas emocijas ir jausmus žymintis lotyniškos kilmės terminas, gautas per prancūzų kalbą – *emocija* (pranc. *émotion* < lot. *emoveo* „jaudinu“ (TŽŽe; MR, 158; AG, 45) „gyvūno ar žmogaus tiesioginis šališkas aplinkos reiškinių ir situacijų reikšmių išgyvenimas“ (PŽ, 75).

Graikiškos kilmės terminai

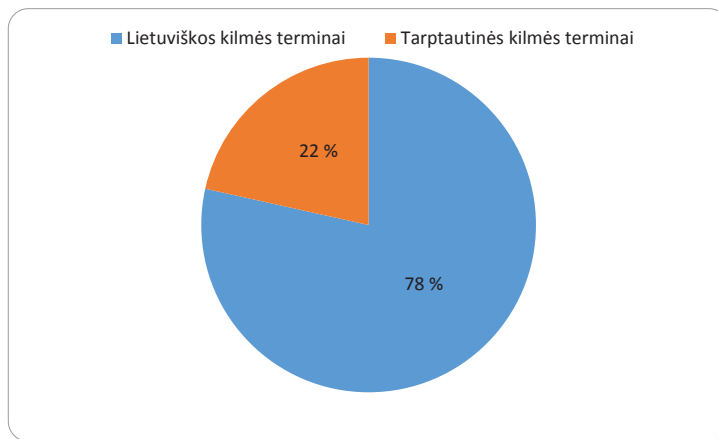
M. Reinio ir A. Gučo vadovėliuose vartojami penki tokie patys graikiškos kilmės terminai, pvz.: *charakteris* (gr. *charaktēr* „bruožas, ypatybė“ (TŽŽe; MR, 197; AG, 3) „pastovių žmogaus elgesio ypatybių visuma, kuri išreiškia jo santykį su kitais žmonėmis ir su pačiu savimi, savo veiksmis“ (PŽ, 47). Tos pačios kilmės yra charakterio pavadinimai *flegmatikas* (gr. *phlegmatikos* (TŽŽe; MR, 209; AG, 211) „vienas iš keturių pagrindinių temperamento tipų, kuriam būdinga mažas psichinis aktyvumas, lėtumas, neaiški mimika“ (PŽ, 84), *melancholikas* (gr. *melancholikos* „linkęs į melancholiją“ (TŽŽe; MR, 209; AG, 211) „vienas iš keturių pagrindinių temperamento tipų – žmogus, kuriam būdinga mažas psichinis aktyvumas, lėti judesiai, santūri motorika ir kalbėjimo maniera“ (PŽ, 167). Terminas *psichologija* (*psychē* „susijęs su psichika“ ir gr. *logos* „žodis, sąvoka, mokslas“ (TŽŽe; MR, 1; AG, 3) „mokslas, tiriantis psichinius reiškinius, jų kilmę, raidą, reiškimosi formas ir mechanizmus“ (PŽ, 238), *sintezė* (gr. *synthesis* „sujungimas, sudarymas, derinimas“ (TŽŽe; MR, 131; AG, 137) „pažinimo būdas ir etapas, individo pažinties veiklos veiksmas – praktinis arba mintinis dalių, elementų jungimas į visumą, vieną objektą arba įvairių vieno objekto elementų siejimas į vientisą visybę“ (PŽ, 277).

Abiejuose vadovėliuose vartojamas graikiškos kilmės charakterio pavadinimas, gautas per lotynų kalbą – *cholerikas* (lot. *cholericus* < gr. *cholē* „tulžis“ (TŽŽe; MR, 209; AG, 211) „vienas iš keturių pagrindinių žmogaus temperamento tipų, kuriam būdinga labai didelis psichinis aktyvumas, veiksmų energingumas, staigumas, veržlumas, judesių stiprumas, greitumas, ūmumas“ (PŽ, 49).

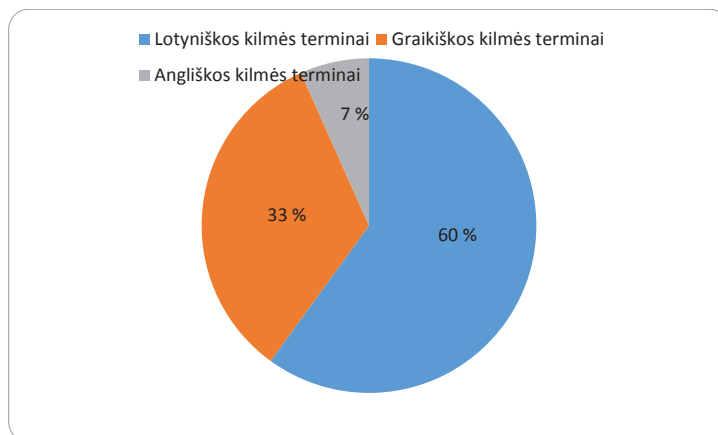
Angliškos kilmės terminas

Terminas *daltonizmas* (AG, 36) „įgimtas nesugebėjimas skirti kai kurių spalvų (dažn. žalios ir raudonos)“ (TŽŽe) yra angliškos kilmės – yda pavadinta pagal šią ydą turėjusio anglų mokslininko Dž. Daltono (Dalton, 1766–1844) pavardę. A. Gučas terminą *daltonizmas* rašė su kabutėmis.

Šaltinių bendrųjų terminų santykis pagal kilmę, taip pat tarptautinės kilmės terminų santykis pagal kilmės kalbą parodytas 1 ir 2 paveiksluose.

1 pav. Bendrieji psichologijos terminai pagal kilmę

2 pav. Bendrųjų tarptautinės kilmės terminų santykis pagal kalbą

M. Reinio ir A. Gučo vadovėlių terminų skirtybės

Šiame skyriuje nagrinėjamos aštuonios M. Reinio ir A. Gučo vadovėlių terminų skirtybės. Visų pirma pasakytina, M. Reinys sąvokas stengdavosi aiškinti paprastai, dažnai pasitelkdamas kasdienės kalbos pasakymus, sinonimus, o A. Gučo vadovėlyje sąvokos apibrėžiamos moksliniais terminais, tarptautiniais žodžiais. Pavyzdžiui, terminas *psichologija*, pasak M. Reinio, yra „psichinių reiškinių arba sielos gyvenimo

mokslas“ (MR, 1). Psichologijos mokslą jis dar vadina sinonimu *sielotyra*, tačiau šis terminas vadovėlyje minimas tik kartą, vėliau autorius vartoja tik terminą *psichologija*. A. Gučas *psichologiją* apibrėžia kaip mokslą apie žmogaus psichikos dėsningumus. Panašiai šis terminas aiškinamas šiuolaikiniuose psichologijos veikaluose, pavyzdžiui, „mokslas, tiriantis psichinius reiškinius, jų kilmę, raidą, reiškimosi formas ir mechanizmus“ (PŽ, 238).

A. Gučas vieną iš svarbiausių psichologijos metodų įvardija terminu *savistaba*, t. y. „savo paties psichinių procesų stebėjimas“ (AG 9). M. Reinys kalbėdamas apie tą patį reiškinį vartoja tarptautinį terminą *introspekcija* (MR, 4), be to, šalia pateikia lietuviškus terminus *savęs sekimas*, *savižiūra*, *pažvelgimas į save* arba *pažinimas su išvidinio potyrio pagalba*. Terminas *savistaba* vartojamas ir dabartinėje psichologijos terminijoje. PŽ šis terminas apibrėžiamas kaip „savo paties psichinių reiškinų ir veiksmų stebėjimas“ (PŽ, 266). PŽ terminas *introspekcija*, apibūdinamas kaip „subjektyvus psichologijos metodas – specialaus pasirengimo ir lavinimosi reikalingas savo sąmonės būsenų ir procesų stebėjimas ir aprašymas“ (PŽ, 123).

M. Reinys nervinių skaidulų pluoštą, perduodantį nervinį impulsą iš vienos kūno dalies į kitą, įvardija terminu *dirksnis*. Šio termino variantas *dirgsnis* jau minimas laikraštyje „Ausra“, V. Kudirkos darbuose (LKŽe) (plačiau žr. Zemlevičiūtė, 2008, 146). A. Gučo vadovėlyje vartojamas tarptautinės kilmės terminas *nervas*.

Paprasčiausią psichinį procesą vadovėlių autoriai įvardija skirtingai – M. Reinys vadina *jutimu*, o A. Gučas – *pojūčiu*. A. Gučo vadovėlyje *pojūčiu* vadinamas tas psichinis procesas, „kuris atsiranda materialaus pasaulio daiktams arba reiškiniams veikiant jutimo organus ir yra šių daiktų arba reiškinų atskirų savybių atspindys“ (AG, 29). M. Reinys terminu *jutimas* vadina pirmąsį sąmonės elementą. PŽ *jutimas* teikiamas kaip nuorodinis termino *pojūtis* sinonimas (PŽ, 214). Dabartinėje psichologijos terminijoje terminas *pojūtis* apibrėžiamas kaip „išorės pasaulio objektų savybių ir organizmo vidaus reiškinų atspindėjimas psichikoje, atspindėjimą lemia tų objektų tiesioginis poveikis receptoriams (PŽ, 214).

A. Gučas terminą *išsiblaškyimas* vartoja dviem reikšmėmis. Pirmą, tai yra valingo dėmesio silpnumas, antra, „jis reiškiasi tuo, kad žmogus taip stipriai susitelkęs ties vienu dalyku, jog nieko daugiau negali pastebėti“ (AG, 79). M. Reinys tuos pačius procesus vadina *išdrikimu*. Jis *išdrikimą* taip pat suvokia dvejopai: „išdrikimas atsiranda tuomet, jei dėmesys negali susispiesti ant vieno dalyko, jei jisai eina nuo vieno dalyko prie kito“ (MR, 96). Antra, *išdrikimas* – tai „tokia būseną, kada kas nors, labai susirūpinęs vienu dalyku, nieko nebemato, kas aplinkui jo dedasi“ (MR, 96). Dabar terminas *išsiblaškyimas* apibūdinamas kaip sutrikimas, nesugebėjimas susikaupti ir tikslingai veikti (PŽ, 127).

M. Reinys ir A. Gučas ryšį tarp psichinių reiškinų vadino skirtingai. A. Gučas terminu *pagava* vadino sudėtingą procesą, kuris „apimamas kai kurios pojūčių grupės išskyrimą, sujungimą jų į visybinių vaizdą, tam tikrą šio vaizdo supratimą arba suprasminimą ir atitinkamo objekto arba reiškinio pažinimą“ (AG, 83). M. Reinys vartojo

dvižodį terminą *atvaizdų pynimasis*, šalia jo teikė tarptautinį sinonimą *asociacija*. Vadovėlio autorius teigia, kad tai „atvaizdų sąryšis, kur vieni kitus sukelia mūsų sąmonėje“ (MR, 80). PŽ terminas *asociacija* apibrėžiamas kaip „ryšys tarp psichinių reiškinių: kai vienas jų aktualizuojamas (suvokiamas, įsivaizduojamas, įsisąmoninamas), tai iškyla ir kitas“ (PŽ, 29). LKŽe duomenimis, terminą *pagava* 1938 m. vartojo St. Šalkauskis *suvokimo* reikšme.

Abiejuose vadovėliuose vartojamas terminas *vaizduotė*, tačiau jis aiškinamas skirtingai. A. Gučas vadovėlyje teikia dvi apibrėžtis: „sudarymas vaidinių tokių objektų bei reiškinių, kurių mes ne tik šiuo metu nepagauname, bet kurių mes nesame pagavę nė anksčiau“ (AG, 124), „sudarymas naujų vaizdų buvusiujų pagavų medžiagos pagrindu“ (AG 125). M. Reinys šį terminą ir jo tarptautinį sinonimą *fantazija* paaiškina rūšiniais terminais. Jis teigia, kad mūsų sąmonėje *vaizduotė* pasireiškia dviem būdais – kaip *atgaminamoji* ir *gaminamoji*, arba *kuriamoji*, *vaizduotė* (MR, 102). PŽ terminas *vaizduotė* teikiamas kaip termino *fantazija* sinonimas (PŽ, 319). *Vaizduotė* apibrėžiama kaip „psichinis procesas – naujų vaizdinių sudarymas, pagrįstas atmintyje turimos vaizdinės patirties pertvarkymu“ (PŽ, 319).

Termino *sugebėjimas* samprata aptariamuose vadovėliuose skiriasi. M. Reinys terminus *valia* ir *sugebėjimas* laikė sinonimais (MR, 193). Pasak autoriaus, *valia* yra kiekvienas veiksmas, sudarantis „organizme linkimą prie to veiksmo“ (MR, 193). A. Gučas terminą *sugebėjimai* aiškina kaip veiklą, nukreiptą į reikmių tenkinimą (AG, 27). Dabartinėje psichologijos terminijoje terminas *valia* apibrėžiamas kaip „sąmoningas savo veiklos ir elgesio reguliavimas, padedantis žmogui įveikti kliūtis siekiant tikslo“ (PŽ, 320), o *sugebėjimai* – įgimtų duomenų pagrindu žmogaus veikloje susidaranti jo psichinės (iš dalies ir fizinės) savybės, lemiančios kokios nors veiklos sėkmingumą (PŽ, 297).

Išvados

1. M. Reinio ir A. Gučo vadovėlių bendrybės – 49 įvairios kilmės terminai: 32 lietuviški ir 17 tarptautinių. Didžioji bendrybių dalis yra lietuviški terminai, žymintys emocijas ir jausmus, jutimus, atminties ar vaizduotės reiškinius. Didžioji tarptautinės kilmės bendrybių dalis yra terminai, kilę iš lotynų ar graikų kalbos ir žymi emocijas ir jausmus, psichinius procesus ir charakterių tipus.

2. Išnagrinėjus vadovėlių terminų skirtybes, matyti, kad M. Reinys dažniau rinkosi lietuviškus terminus. Aiškindamas sąvokas, jis pirmenybę dažniausiai teikdavo lietuviškiems terminams ir sinonimams, jų pateikdavo po du ar daugiau. A. Gučo vadovėlio terminija artimesnė dabartinei – autorius dažniau vartojo tarptautinės kilmės terminus, kurie vartojami ir šiomis dienomis.

3. M. Reinio ir A. Gučo psichologijos darbai padėjo pamatą dabartinei psichologijos terminijai. Vadovėlių vienažodžių terminų bendrybių ir skirtybių tyrimas rodo, kad

ankstyvoji psichologijos terminija, palyginti su dabartine, pasikeitė nedaug. Dauguma tirtų vadovėlių vienažodžių terminų tokiomis pačiomis reikšmėmis vartojami ir dabartiniuose psichologijos darbuose.

Šaltiniai

- Čelpanovas, G. (verstas Reinio, M.) (1921). *Psichologijos vadovėlis*. Vilnius: Lietuvių mokslo draugijos komisionierius „Švyturio“ b-vė.
- Teplovas, B. M. (verstas Gučo, A.) (1947). *Psichologija*. Vilnius: Valstybinė politinės literatūros leidykla.

Literatūra

- Almonaitienė, J. S. (2016). XX a. pirmosios pusės psichologijos vadovėliai bendrojo lavinimo mokykloms lietuvių kalba. *Ugdymo psichologija*, 27, 69–85. <https://doi.org/10.15823/up.2016.02>
- Butkienė, O. G. (2004). Mečislovo Reinio indėlis į Lietuvos pedagoginę psichologiją. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 24, 465–483.
- Jacikevičius, A. (1967). Psichologijos mokslo raida Tarybų Lietuvoje. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija*, IX.
- LKŽe (2005). *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/>
- PŽ (1993). *Psichologijos žodynas*. Spec. red. Augis, R., Kočiūnas, R. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Rimkutė, E. (2007). Šimtas metų Lietuvos psichologų ugdytojui prof. A. Gučiui. *Psichologija*, 36, 100–108. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2007.0.2707>
- TŽŽe (2002). Kinderys, A. (ats. red.). *Interleksis. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma litera.
- Vasiliauskienė, A. (2011). Arkivyskupas Mečislovas Reinys: akademinė veikla (1922–1940). *Soter*, 39 (67), 95–114.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2005). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- VTŽŽe (2003). Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas* (e. leidimas). Vilnius.
- Zemlevičiūtė, P. (2008). Lietuviški Vinco Kudirkos medicinos terminai. *Terminologija*, 15.

Generalities and Differences between One-word Terms of Psychology in the Textbooks of M. Reinys and A. Gučas

Rita Katelytė

The Institute of the Lithuanian Language, P. Vileišio St. 5, LT-10380 Vilnius, rita.katelyte@lki.lt

Summary

The purpose of this article is to compare the generalities and differences between the one-word terms of the psychology textbooks for secondary schools written by Mečislovas Reinys and Alfonsas Gučas; to analyse the terms according to their origin, as well as to compare them with the current terminology. The terms are taken from *Psichologijos vadovėlis* (Psychology textbook) by M. Reinys and *Psichologija* (Psychology) by A. Gučas.

The article consists of two chapters. In the first chapter, the generalities of psychology terms are examined according to their origin and relation to the current terminology of psychology. Firstly, terms of the Lithuanian origin are considered; after that, terms of the international origin are explored. The second chapter deals with the eight differences between the terminology of M. Reinys' and A. Gučas' textbooks.

After examining all the terms of psychology textbooks of M. Reinys and A. Gučas, it is concluded that the generalities between these two textbooks rest on 49 terms of different origin: 32 of them are of the Lithuanian origin, and 17 of the international origin. A great part of generalities include Lithuanian terms that indicate emotions and feelings, sensations, memory, or expression of imagination. The biggest part of generalities of the international origin refer to the terms derived from the Latin or Greek languages, representing emotions and feelings, mental processes and character types. After examining the differences in the terminology of the textbooks, it can be stated that M. Reinys chooses Lithuanian terms more often. Explaining the concepts, he gives preference to Lithuanian terms and Lithuanian synonyms, i.e. they are presented two or more times. The terminology of the textbook written by A. Gučas is closer to the current one – the author more often uses terms of the international origin that are used today.

The psychology works of M. Reinys and A. Gučas make the basis for the current terminology of psychology. The study of generalities and differences of the one-time terms in these textbooks reveals that the early terminology of psychology has changed insignificantly compared to the present one. On the whole, most of the analysed one-time terms of these two textbooks are used in current psychology works retaining the same meanings.

Keywords: *Mečislovas Reinys, Alfonsas Gučas, term of Lithuanian origin, term of international origin, psychological term, generality, difference.*

Gauta 2018 03 20 / Received 20 03 2018
Priimta 2018 05 14 / Accepted 14 05 2018